

**Magyar
Természetvédők
Szövetsége**
Föld Barátai Magyarország

HAND NEMZETKÖZI HUMANITÁRIUS ÉS FEJLESZTÉSI CIVIL SZÖVETSÉG
MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK SZÖVETSÉGE

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS CÉLOK KOHERENS, ÁTFOGÓ, A PROBLÉMÁK HAJTÓEREJÉRE HATÓ MEGVALÓSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

2015. szeptember

Tartalom

1. A célok elemzése	3
2. A fenntarthatósági célok megvalósításának feltételei	11

A tanulmány a „Fenntartható Fejlődési Célok – javaslatok a magyarországi sikeres megvalósításhoz” című dokumentumhoz készült
Szerző: Gyulai Iván

TÁMOGATÓ: BEYOND 2015 CAMPAIGN – INNOVATION FUND FOR POLICY IN ACTION, EURÓPAI BIZOTTSÁG

Beyond2015

Campaigning for a global development framework
after the Millennium Development Goals

A dokumentum az Európai Bizottság támogatásával valósult meg, de tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Bizottság véleményét, felelőssége a projektre nem terjed ki.

1. A célok elemzése

A célok megvalósításának alapja, hogy a célok egyenként jól értelmezhetők, együtt pedig megvalósíthatók legyenek, anélkül, hogy egymást kioltanák, vagy ellehetetlenítenék.

1. A szegénység valamennyi formájának felszámolása mindenhol

Szakmai szempontból nehezen értelmezhető cél, másrészt a környezeti célok megvalósítását is veszélyeztetheti.

A szegénységnek számos formája van, de általában az olyan javaktól való megfosztottságot (depriváltság) jelenti, amely a társadalom legnagyobb részének elérhető. A depriváció hiányt jelent (például rossz lakásviszonyok, alapvető háztartási berendezések, TV, megfelelő táplálkozás hiánya, alacsony iskolai végzettség). A depriváltsággal szemben a szegénység egy általánosabb helyzetet jelöl, az erőforrások hiányát, és ennek következtében az anyagi javak megtermelési lehetőségétől való megfosztottságot. Az anyagi javak alacsony volta egyszerre oka és következménye a megfosztottságnak.

A szegénység okainak megítélésében több nézet is uralkodik. A strukturalista megközelítés (Hannertz, 1969; Wilson, 1987; Myrdal, 1963) szerint valaki azért válik és marad deprivált, mert a gazdasági-társadalmi struktúra megváltozik (például átmenet, piacosodás, gazdasági szerkezetváltozás), és ezzel módosul az egyén helyzete a társadalmi rétegződésben. Tekintettel arra, hogy a társadalmi-gazdasági szerkezetet a fennálló intézményrendszer alakítja, ezért a működő intézményrendszer hibái azok, amelyek bővítetten újratermelik a szegénységet.

Számos ilyen intézményrendszerből adódó hiba van. A gazdasági hatékonyságra való törekvés, élvonalában a profit maximalizálására való törekvés az innovációval karöltve kiszorít a foglalkoztatásából. Például a manapság a bővülő szolgáltatási szektor nem képes magába integrálni az ipari tevékenységek hanyatlásának kárvallottjait (Domanski, 2001).

A szegénység okainak sokat bírált megközelítése a kulturális magyarázat (Lewis, 1968), amely szerint bizonyos társadalmi csoportok szembe helyezkednek az uralkodó társadalmi-kulturális haladás fő irányvonalával, és ellentétes kulturális mintákat alakítanak ki. Az eltérés megnyilvánul az értékekben, a viselkedési normákban, a nyelvben, a munkakultúrában, a pénzhez és munkához való viszonyban, szabadidős tevékenységekben, stb. A fennálló viszonyrendszerük megakadályozza ezt a réteget, hogy kiemelkedjenek a szegénységből, másrészt ez az eltérő kultúra megkönnyíti a szegénységgel járó terhek elviselését.

A fentiekből a következő tanulságok vonhatók le:

- a) A cél kijelölése, anélkül, hogy meghatároznánk, hogy mit is értünk a szegénység minden formáján, pontatlan, és végrehajthatatlan. Az Európai Unió a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának mérésére egy összetett mutatót dolgozott ki, amely a lehető legtágabban határozza meg a szegénységet. Az elsődleges mutató (AROPE) három tényező

- együttes vizsgálatát foglalja magában: a jövedelemhiányon túl számba veszi az anyagilag elérhető javak körét, valamint a munkaerőpiaccal való kapcsolatot is.
- b) Számolni kell, mind a strukturális, mind pedig a kulturális megközelítés igazságtartalmával, az erőszakos asszimiláció/integráció, ahogyan eddig sem, nem működőképes.
- c) A szegénység fogalma sokszor sértő, megbélyegezettséget jelent, és rossz életérzést hoz létre. A szegénység relatív helyzet, csak a gazdagság mellett látható, vele együtt értelmezhető. Amennyiben a társadalmi polarizációt termelő mechanizmusok fennmaradnak, úgy a leggazdagabbak és legszegényebbek közötti különbség nőni fog. Mivel a szegénység relatív érzés, ezért hiába nő a jövedelmük a szegényebb rétegeknek, még inkább szegénynek érzik magukat, egy állandóan emelkedő gazdag társadalmi réteggel szemben.
- d) A depriváció megítélése magában hordozza az általános társadalmi értékítéletet, amely elsősorban anyagiakban, vagy az ahhoz vezető körülményeken keresztül méri a szegénységet.
- e) Súlyosan depriváltak tekintjük azokat a személyeket, akikre az alábbi kilenc tétel közül legalább négy vonatkozik:
- 1) hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátraléka van;
 - 2) lakás megfelelő fűtésének hiánya;
 - 3) váratlan kiadások fedezetének hiánya;
 - 4) kétnaponta hús, hal, vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztásának hiánya;
 - 5) évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés hiánya,
 - 6) anyagi okból nem rendelkezik személygépkocsival;
 - 7) anyagi okból nem rendelkezik mosógéppel;
 - 8) anyagi okból nem rendelkezik színes televízióval;
 - 9) anyagi okból nem rendelkezik telefonnal.
- f) A mai szegénységi fogalmak nem ismerik a tisztességes szegénységet, és nem ismerik el ennek magasabb erkölcsiségét, és helyes környezeti kapcsolatrendszerét akár társadalmi, akár ökológiai értelemben. A kulturális szegénység ugyan vitatott, de ennek a tudatosan választott szegénység változata nem vitatható, és ökológiai szempontból nagyon is kívánatos. A tudatosan választott, anyagi értelemben szerény élet, nem jelenti az egyén jól-létének alárendeltségét, sőt ellenkezőleg, számos jól-léti érték megélésének nagyobb az esélye. Az anyagi javak mellőzésével javulnak az emberi kapcsolatok, a kölcsönös nagylelkűség visszatér, a stressz kikapcsolása miatt javul az egészség, stb.
- g) A szegénység jelenlegi mérése, a szegénységi mutatók, különösen a jövedelmek alapján mért mutatók fenntarthatósági szempontból félrevezető. Az aki hagyományos, önálló életmódot folytat, nincs hivatalos jövedelme fenntarthatósági szempontból biztosabb lábon áll, mint aki ezt az életmódot egy városi bér munkás életére cseréli le. A mérhető jövedelem alapján azonban a bér munkás kikerül a szegénységi körből.
- h) Amennyiben a szegénység minden formáját fel szeretnénk számolni, úgy tovább terheljük a környezetünket. Például a depriváltság felszámolása a világ szegényei esetében (színes TV,

személygépkocsi, mosógép, telefon) jelentősen növelnék az emberiség ökológiai lábnyomát, amelyet éppen csökkenteni kellene.

- i) Ökológiai szempontból nincs olyan megoldás, amelyben mindenki jól jár, a gazdagok tovább gazdagodnak, a szegények pedig kikerülnek a szegénységből, hiszen ez a környezeti terhek további növekedésével járna. Olyan cél viszont nincs a célok között, hogy a gazdagok mondjanak le fölösleges fogyasztásaikról, a luxus javakról, a teljesen öncélú, pénzt és vagyont halmozó növekedési gyakorlatról.

2. Az éhezés megszüntetése, az élelmezés biztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása

A fenntartható mezőgazdaság jelentése, hogy olyan mezőgazdaságot működtet az ember, amely nem veszélyezteti a mezőgazdaság erőforrásainak (energiahordozók, talaj, biológiai alapok, talajvíz, stb.) megújulását. Ahhoz, hogy a célok megvalósíthatók legyenek ennek elsődleges szempontnak kell lennie. A mezőgazdaság eddig is ezeknek az erőforrásoknak a pusztítása árán látta el a világot élelmiszerrel, és a fenntarthatóság szintjén ekkora népesség ellátásra képtelen lenne. Többet és jobbat ígérni romló környezeti feltételek mellett hamis célkitűzés.

3. Az egészséges élet és a jólét biztosítása minden generáció valamennyi tagjának

A jól-lét két elemét emeli ki ez a célkitűzés, az egészséget és az anyagi jólétet. Vagyis magában hordozza a cél azt a hamis megközelítést, hogy a jólét termeli a jól-létet. Egy megújuló szemléletben, amely a megoldáshoz szükséges, fel kell ismerni, hogy a jól-lét összes feltételének kiegyensúlyozott jelenléte a feltétele a fenntarthatóságnak.

4. Az általánosan elérhető és méltányos, minőségi oktatás, valamint az élethosszig tartó tanulás lehetőségeinek megteremtése mindenki számára

A fejlődés, a bajokból való kilábalás zálogának általában az oktatás elérhetőségét tekintik. Azt azonban nem vizsgálják, hogy milyen az oktatás tartalma, az milyen ismereteket, szemléleteket terít szét a társadalomban. Nem kétséges, hogy ma a világon mindenhol a fogyasztói társadalom ismeretei kerülnek a fókuszba, túltengenek azok az ismeretek, amelyek az anyagi jólét, növekedés megvalósításához szükséges. Ezzel szemben alulmarad a holisztikus szemléletre való nevelés, a helyes értékrend és fenntartható viselkedési mintázatok kialakítására irányuló oktatási tevékenység. Jelentős hiba, hogy az oktatás tartalmában nem a jövőre, hanem a jelen szükség-kényszerei válaszol.

5. A nemek egyenlőségének megvalósítása, minden nő és lány társadalmi szerepének megerősítése

Akárcsak a szegénység esetében egyszerre állnak fenn strukturális és kulturális okok, az utóbbiak

megváltoztatása érzékeny kérdés. Az intézményes változtatásokhoz csupán politikai akaratra lenne szükség, de ez hiányzik.

6. A vízhez, a szanitációhoz történő hozzáférés és fenntartható használat biztosítása mindenki számára

A víz egy alapvető ökológiai tényező, amely az élethez nélkülözhetetlen. Ugyanakkor a vízkészletek minőségi és mennyiségi rendelkezésre állását az emberi települések kialakításánál, és „fejlesztésénél” csak érintőlegesen veszik figyelembe. A városokba koncentrálódó világnépesség vízzel történő ellátása akkor is megoldást igényel, ha a vízkészletek sem megfelelő mennyiségben, vagy minőségben nem állnak rendelkezésre. Ezzel szemben a perifériás, vidéki lakóhelyek vízzel történő ellátása hatékonysági problémákat vet fel a fajlagos költségek növekedése miatt.

Figyelembe kell venni azt is, hogy az egy főre jutó virtuális vízlábnyom elérte a kielégíthetőség (fenntarthatóság) mértékét, 1,24 millió liter évente.

A szanitáció jelentése, a tárgyakon és a környezetben lévő mikrobák számának mosó- és tisztítószerrel segítségével történő csökkentése. Elképzelhető, hogy ebben az esetben a víztisztításról lenne szó (?).

Bizonyos, hogy az emberiség növekvő vízigényei elszennyeződő és csökkenő (ld. éghajlatváltozás és gleccserek) készletek mellett nem kielégíthetők, főleg nem a fenntartható vízkészlet-gazdálkodás szintjén.

7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára

Számos kérdést rejt magában a megfogalmazás, vajon mi a modern energia, és milyen a mindenki számára megfizethető ár? Ez a célkitűzés több ponton is keresztezi a környezeti célok megvalósíthatóságát. A környezet terhelése egyértelműen összekötődik a felhasznált energia mennyiségével, még akkor is, ha az energia megújuló forrásokból származik (modern). Ennek oka, hogy nemcsak az energia kitermelése, szállítása és felhasználási módja terheli a környezetet, hanem a terhelés függ a felhasználás céljától. Megújuló energiával is lehet rossz mezőgazdasági gyakorlatot úzni, toxikus anyagokat előállítani, hegyeket mozgatni, és elpusztítani a természetes ökoszisztémákat, vagyis elpusztítani az élet alapjait. Korunk tanulsága szerint a megújuló energiaforrások bekapcsolása nem helyettesíti a fosszilis energiaforrások felhasználását, hanem járulékos, és növeli a teljes energiafelhasználást.

8. Tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági fejlődés, teljes és hatékony foglalkoztatás és tisztességes munka megteremtése mindenki számára

Verseny orientált gazdaságban teljes mértékben kizárt, hogy a teljes és hatékony foglalkoztatottság egyszerre megvalósuljon úgy, hogy az a fenntartható gazdasági fejlődést támogassa. Amennyiben a

fenntartható gazdasági fejlődésen a cél a természeti erőforrások megújuló-képesség szerinti használatát, és a belőlük származó hasznok és terhek igazságos elosztását érti, úgy a teljes és hatékony foglalkoztatás nem megvalósítható, hiszen már a jelenlegi hatékonysági és foglalkoztatási szint mellett is bizonyított a nem fenntartható fejlődés.

A gazdaság ökológiai és munkahatékonysága is profitmaximalizáláshoz, és társadalmi célok nélküli, gazdaságilag öncélú növekedéshez vezet. Mivel azonban a gazdasági növekedés és a környezeti terhek növekedését nem lehet abszolút értelemben szétválasztani, így a növekedés a környezeti terhek bővüléséhez vezet.

Ráadásul önellentmondás a teljes és hatékony foglalkoztatás, hiszen a munkahatékonyság eddig is növekvő mértékben zárta ki a foglalkoztatásból a munkavállalókat, amely újra csak növekedésre ösztönzi a gazdaságot, hogy a hatékonyság miatt fölöslegessé váló munkaerő megtalálja legalább részben a helyét.

9. Ellenállóképes infrastruktúra kiépítése, az inkluzív és fenntartható iparosítás támogatása és az innováció ösztönzése

Ez a pont az előzővel együtt olvasva, csak megerősíti az előző pont kritikáját. Az innováció, mint az ökológiai és munkahatékonyság eszköze nem a teljes foglalkoztatás pártján áll, ellenkezőleg, folytonosan csökkenti az élőmunka igényt, hiszen a célja maga a hatékonyság.

Ebben a pontban idegen, valószínű önálló pont az ellenállóképes infrastruktúra. Csak valószínűsíteni lehet, az ellenálló képesség itt a változó környezeti körülményeknek (éghajlatváltozás) való megfelelést jelent. Kétségtelen ugyan, hogy az ember eljutott addig, amikor már nem képes megelőzni a bajt, így ez az intézkedés beismerése annak, hogy inkább a fokozódó bajra számítunk, mintsem a probléma enyhítésére és enyhülésére.

Annak felmérése, hogy a kritikus infrastruktúrák megerősítésének milyen ökológiai következményei, és természeti erőforrás ára van, és ez az „alkalmazkodás” mennyiben keresztezi a környezeti célokat, aligha gondolnak.

10. Az országok közötti és az országokon belüli egyenlőtlenségek csökkentése

Ez egy értelmezhetetlen, túlzottan általános megfogalmazás.

11. A városok és emberi lakóhelyek befogadóvá, biztonságossá, ellenállóvá és fenntarthatóvá tétele

Vajon mit jelent az, hogy a települések befogadóvá tétele, hiszen az emberi települések az emberek befogadását, biztonságát szolgálnák? Mi itt a fenntarthatóvá tétel jelentése, és megint mit jelent az ellenálló? A biztonságossá tétel az egyik embertől a másik embernek a biztonságát jelenti? Mi ennek a környezeti ára?

12. Fenntartható fogyasztási és termelési rendszerek kialakítása

A termelési és fogyasztási rendszerek csak együtt értelmezhetők, hiszen minden termelési rendszer fogyasztási rendszer is egyben, illetve minden termelő és fogyasztó végterméke előbb utóbb hulladék. Ezért ezt a fogalmat csak a fenntartható társadalom összefüggésében értelmezhetjük, és ebben a megközelítésben azt jelenti, hogy annyi erőforrást használ fel, és hulladékot termel a társadalom egésze, amely nem sérti a környezeti rendszerek megújuló képességét. A termelési és fogyasztási rendszerek technikai modernítése, hatékonysága ezért az emberiség ellátásának szempontjából lényeges, de mivel növekvő erőforrás- és ökoszisztéma szolgáltatás felhasználást von maga után, ezért nem fenntartható. A fenntartható társadalomnak, így a fenntartható termelési és fogyasztási rendszereknek erőforrás korlátja van.

13. Sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére elismerve, hogy a tárgyalásoknak az éghajlatváltozásra adandó globális válaszok tárgyalásainak elsődleges nemzetközi kormányközi fóruma az UNFCCC

A klímaváltozás okainak és hatásainak együttes leküzdése egymást keresztező, nehezen összeháható célok. Helytelen, hogy a klímaváltozás, és minden más környezeti probléma nem egy csomagban kerül megközelítésre, hiszen így könnyen meglehet, hogy az egyes partikuláris környezeti célok kioltják egymást.

14. Az óceánok, tengerek és a tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata a fenntartható fejlődés érdekében

Ezeket a célokat is komolyan keresztezi az a szükség, hogy a világ, egy létszámában és igényeiben is növekvő népességét kell kiszolgálni, amely eddig is mindig elsőbbséget kapott az ökológiai szempontokkal szemben. A kevesebb használat vezethet csak eredményre, ez pedig a többi pontból nem valószínűsíthető.

15. A szárazföldi ökoszisztémák fenntartható használatának védelme, visszaállítása és támogatása, az erdők fenntartható használata, az elsivatagosodás leküzdése, a talajromlás megállítása és a pusztulás visszafordítása, és a biológiai sokféleség további csökkenésének megállítása

Ez a cél okokat kíván kezelni, anélkül, hogy feltárná az itt felsorolt jelenségek okát. A felsorolt célok nem tudják garantálni ennek megvalósulását, inkább gyengítik ezt a célt.

16. Békés és befogadó társadalmak megteremtése a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára és a hatékony, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézményi háttér kiépítése minden szinten

A békés társadalmak következményei lennének egy igazságos erőforrás elosztásnak, és így nem

kellene befogadni azokat, akik az egyenlőtlenségek miatti konfliktusok miatt kénytelenek elhagyni hazájukat.

17. A végrehajtás eszközeinek megerősítése és a fenntartható fejlődés megteremtéséhez szükséges globális partnerség újjáélesztése

Ma a világ az önző nemzetállamok, és az önzésüket összefogással megerősítő szövetségek kaotikus halmaza, ahol minden szükség mérlegelése a gazdasági érdekek (egyéni, csoportos, vagy nemzetgazdasági érdekek) mentén történik, háttérbe szorítva az emberi faj egyetemes érdekeit. Ez a viselkedés abból az általános értékítéletből származik, amely szerint a legfontosabb az anyagi értékek birtoklása és kisajátítása a hatalomgyakorláson keresztül. A hatalom gyakorlása a világ erőforrásainak kisajátításához, és kizsákmányolásához szükséges, amely a hatalom megerősítését és fenntartását szolgálja.

Általános megjegyzések a célok egészéhez

1. A célok koherenciájának megteremtéshez nem használtak semmilyen logikai modellt. A DPSIR – hajtóerő, terhelés, állapot, hatás, válasz – keretein belül gondolkodva a 17 cél válasz kíván lenni 17 állapotra (problémára).

A 17 probléma a szegénység; az éhezés és fenntarthatatlan mezőgazdaság; az egészségtelen élet és jólét hiánya; az oktatáshoz való egyenlőtlen hozzáférés; a nemek egyenlőtlensége; a vízhez, energiához való hozzáférés egyenlőtlensége; a tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági fejlődés, a teljes és hatékony foglalkoztatás hiánya; az ellenállóképes infrastruktúra, a fenntartható iparosítás és innováció hiánya; az országok közötti és az országokon belüli egyenlőtlenségek megléte, a városok és emberi lakóhelyek fenntarthatatlan volta; a fenntartható fogyasztási és termelési rendszerek hiánya; a klímaváltozás léte és az ellene való megfelelő fellépés hiánya; a tengeri és szárazföldi erőforrások fenntarthatatlan használata; a békés és befogadó társadalmak hiánya; a végrehajtás eszközeinek és a globális partnerségnek a gyengesége.

A problémákat elemezve láthatjuk, hogy azok között nemcsak állapotok, hanem hajtóerők is megtalálhatók. Természetesen azonban az egyes problémák nem különállóak, hanem egy rendszert alkotnak, vagyis az okoknak is van közös okuk, és bizonyára van egy végső ok is. Ezek, mint a problémák közös, végső gyökerei azonban nincsenek megnevezve.

Ezek megnevezésének hiányában azonban nem lehet a célok koherenciájáról beszélni. A problémák gyökere egy általános értékválság, amely ma már behálózta a világ minden kultúráját, és amelynek jellemzője, hogy az anyagi javak (jólét) meglétével azonosítja a jólétet. A követendő minta ennek alapján a jóléti és nem a jól-léti társadalom.

Nyitott kérdés, hogy ez az érték alakította-e ki a ma meglévő intézményrendszert, és ezen keresztül a ráépülő szerkezeteket, vagy éppen fordítva, az ember által kialakított intézményrendszerek

szándék nélkül (vagy esetleg szándékkal) alakították ki a mai értékrendet. Egy azonban bizonyos, hogy ma már a meglévő intézményrendszer és azokból következő mechanizmusok táplálják az értékválságot. Így egyértelmű, hogy ezeken – vagyis az intézményeken és mechanizmusokon kell változtatni.

2. A célok megfogalmazásából jól látható, hogy azok nem a problémák okainak felszámolására irányulnak, hanem a negatív jelenségeket kívánják leküzdeni. Nem az általános értékválságot, nem az emberi kapzsiságot, nem a fejlődésről alkotott hamis nézeteinket, nem a természeti erőforrások túlzott használatát, nem a túlzott fogyasztást, nem a társadalmi igazságtalanságot okozó mechanizmusokat akarják megváltoztatni, hanem a szegénységet, az éhínséget, az éghajlatváltozást, a biológiai sokféleség csökkenését, mint okozatokat akarják felszámolni.

3. A célokban nincs semmi új, eddig is hasonló célokat állított fel a világ, és még ha elfogadjuk is, hogy a társadalmi igazságtalanság – legalább is a szegénység enyhülésével – mérséklődött, akkor is látni kell, hogy ez sem valósulhatott meg másból, mint a természeti erőforrások még fokozottabb kizsákmányolásából.

4. A világ gondjainak kezelésére kialakított szemléletben semmilyen előrelépés nincs, még mindig úgy gondoljuk, hogy működnek azok az elképzelések, amelyek a válságot okozzák, és súlyosbítják helyzetünket.

Az egyik ilyen hamis tétel, hogy a gazdasági növekedéssel párhuzamosan csökkenthetők a környezeti terhek, mivel a gazdaság kitermeli ezek forrását. A valóságban a kuznetzi tétel megbukott, nem lehet úgy növekedni, hogy az ne járjon abszolút értelmű környezetterhelés növekedéssel. A hatékonyság növekedés az anyag és energiafelhasználás területén nem vezetett a teljes primer anyagfelhasználás csökkenéséhez, mivel a hatékonyságjavulásból származó ökológiai-teher megtakarításokat a növekvő gazdaság növekvő anyag és energia szükséglete felülírja (Jevons paradoxon). Másrészt az anyag és energiafelhasználás hatékonyságának növekedése nincs egyenes összefüggésben a környezeti terhek csökkenésével, mivel a hatékonyan felhasznált energia is károsíthatja a környezetet és az életet. Az energiatakarékos világítótest vonzza a rovarokat, ahogyan a nem energiatakarékos is, az elektromos autók ugyan úgy elütik az élőlényeket az utakon, a legkorszerűbb út is izolálja az élővilágot, stb.

Egy másik hamis elképzelés, hogy a gazdagok magukkal húzzák a szegényeket. A jelenlegi fejlesztéspolitika arra alapoz, hogy a nagy abszorpciós képességű szereplőknek adja a forrásokat, bízva abban, hogy ők jó célokat valósítanak meg, képesek megvalósítani a fejlesztéseket és az új fejlesztések munkahelyeket teremtenek a leszakadt rétegek számára. Ez az elképzelés már számtalanszor bebizonyította, hogy nem csökkenti, hanem növeli a társadalmi polarizációt. A gazdagok közpénzen gazdagodnak, az alkalmazottak legfeljebb bért munkás státuszt nyernek, a fejlődésben ezen a szinten megrekednek.

5. Önző, egyéni-, csoport-, nemzeti-érdekek mentén nem lehet fenntartható világtársadalmat létrehozni! A világ bajait nem lehet úgy megoldani, hogy a nemzeti önzésből származó hasznokból morzsákat juttatunk másoknak, miközben még ezek a morzsák is a világ kizsákmányolásából származnak.

2. A fenntarthatósági célok megvalósításának feltételei

A jövőt meghatározó alapvető kérdés, hogy változtatni kívánunk-e, vagy javítani a meglévő szerkezeten, intézményen, értékrenden. A jelenlegi szemlélet és arra épülő elképzelések már bizonyították, hogy a három nagy cél – társadalmi, gazdasági, környezeti fenntarthatóság – közül, csak egy változó sikerű gazdasági növekedést tudnak támogatni társadalmi és környezeti konfliktusok árán. Ezért alapvető és sürgős változtatásokra van szükség!

1. Rendszerszemléletre van szükség!

A fenntartható társadalom nem a számtalan, elkülönített probléma megoldását keresi, hanem tudomásul veszi és megérti, hogy minden probléma valamely rendszerben, a környezet és a fejlődés összefüggésében létezik. Korunk kihívása, hogy az összefüggő problémákra rendszerszemléletű választ találjunk, és a részproblémákra irányuló széttagolt intézményrendszert egységes intézménybe szervezzük. Átjárható, együttműködő, teljességben gondolkodó és intézkedő intézményrendszerre van szükség az eddigi szektorszemlélet helyett. A hagyományos szakmáknak ki kell nyílniuk az egészre, hasznosságukat az egyetemesség értelmében kell megmutatniuk.

A rendszerszemlélet érdekében szükség van az oktatás reformjára, mivel a világot nem lehet a tantárgyakra tagolt ismeretekből összerakni. Túl sok és megterhelő a folyton növekvő analitikus ismeret, míg túl kevés az összefüggések feltárása, megértése és alkalmazása. Az egymástól elszigetelt szaktudások, az együttműködést mellőző szakemberek, szakpolitikák és szakintézmények, az egyes problémákra koncentrálnó jogszabályok, az egységes ismereteket tantárgyakra felosztó iskolák ideje lejárt. A fenntartható társadalom rendszerben látó, gondolkodó, bölcs embereket igényel, olyanokat, akik képesek a lehető legtöbb összefüggést feltárni, és cselekedeteikben figyelembe venni.

Amíg egy probléma oka fennáll, addig az mindig újratermeli a problémát, és amennyiben az okozat kijavítására törekszünk, a hibákat bővítetten termeljük újra. Korunk fenntarthatatlanságának egyik okaként be kell látnunk, hogy a társadalom torz értékrendje egyszerre oka és következménye a működő intézményrendszernek, amely megszabja a társadalmi felépítményt is. A működő intézményrendszer mechanizmusokon keresztül fejt ki hatását, amelyek fogságban tartják az embereket, sokszor a politikusokat is, noha éppen az ő feladatuk lenne felismerni és megváltoztatni a működő mechanizmusok társadalom- és környezetromboló hatását.

2. A tudást és erkölcsöt egyszerre kell fejleszteni!

A fenntartható társadalomban a tudás a természeti erőforrások hatékony kezeléséhez, az erkölcs pedig a helyes mértékek és értékek gyakorlásához szükséges. A fenntartható társadalom a minőség társadalma, értékkövető. A jó életminőséget biztosító értékeket kiegyensúlyozottan kezeli, vagyis szakít az anyagi javak elsőbbségével. Nem az anyagi jólét következményeként keresi a többi érték megvalósulását, hanem a többi érték megélésétől reméli a boldogságát.

A fenntartható társadalom értékalapú gondolkodása és cselekvése az együttműködés, együttérzés, bizalom, szeretet, megértés, kölcsönös nagylelkűség erkölcsére épít az önzés helyett. Közösen keresi a boldogulást, mert belátja, hogy az egyén boldogulása, boldogsága nem teljeshet ki mások boldogulása nélkül. Belátja, hogy biztonsága nem valósulhat meg, ha a közösséget a félelem uralja a bizalom helyett, és állandóan nőnek a társadalmi különbségek.

A fenntartható társadalom emberideálja mértéktartó az anyagi javak fogyasztásában, a környezeti javak használatának mértékét a környezet eltartó képességéhez igazítja. Az alapvető anyagi szükségletek kielégítésén túl a szellemi, lelki javakat keresi maga és mások számára. Az emberi jellem fejlődése – akár az egyén, akár az emberi faj vonatkozásában tekintjük – az egyén önzésétől, a másokkal történő együttműködésen át, a globális felelősségvállalásig terjed.

A fenntartható társadalom érdekében tehát nemcsak jobb és több technikára, hanem azok bölcs használatára, mértékletességre, igazságosságra, az emberek közötti szeretet és bizalom újrateemtésére, a környezet értékeinek megbecsülésére és fenntartható használatára van szükség.

3. A fenntarthatóságnak megfelelő társadalmi modellre van szükség!

A fenntarthatóságnak megfelelő társadalmi felépítménynek úgy kell működnie, hogy az ne gyengítse, hanem éppen megerősítse a fenntarthatósághoz szükséges helyes értékrendet, és az azt képviselő erkölcsiséget. Vagyis a társadalmat alakító erkölcsi nevelésnek, szemléletformálásnak, ismeretszerzésnek, és a valóságban fellelhető életmódmintáknak, a termelési és fogyasztási szerkezetnek, a szabályozó és működő intézményrendszernek, továbbá a kiépített környezetnek közös üzenetet, a fenntarthatóság értékeit és megélési lehetőségét kell közvetíteniük és felkínálniuk. A fennálló gazdasági rendszer, amelynek alárendeljük a társadalmi felépítményt, teljes mértékben elhanyagolja az emberi tényezőt, abban csupán erőforrást és fogyasztót lát, és e szerint ítéli meg a társadalom szereplőinek hasznosságát.

A fenntarthatóságnak megfelelő társadalmi rendszer az anyagi boldogulást összekapcsolja a szellemi, lelki, érzelmi egészség gyarapodásával, és a fizikai egészség megőrzésével. A szellemi, lelki, érzelmi, fizikai egészség teljességének megőrzéséhez az egyénnek a társadalomban, közösségben történő kiteljesedésére és elismerésére van szüksége. Éppen ezért olyan életpályát (beleértve a foglalkoztatást és jövedelemszerzést is) kell biztosítani a fenntartható társadalom modelljének, amely ezt a kiteljesedést lehetővé teszi. A világlátó, önmagával, és éppen ezért a környezetével is egyensúlyban levő egyén az önhibájukon kívül hátrányba került embertársai

számára is biztosíthatja a jó élethez szükséges esélyeket, ugyanis lelki és érzelmi harmóniájához szüksége van arra, hogy gyakorolhassa nagylelkűségét. A fenntartható társadalomban ezért alapvető fontosságú a kölcsönös nagylelkűség gyakorlása, amely biztosítéka a szétroncsolt társadalmi finom-szövetek gyógyulásának.

A fenntartható társadalom a teljes jogú egyénből és azok közösségeiből építkezik rendszerré. Az egyén érdekeinek megvalósulása a közösségen keresztül ütközik, vagy azonosul más egyének vagy közösségek érdekeivel, s a különböző érdekek érvényesülését a kölcsönösség adja. A kölcsönös nagylelkűség, a közösségi érzés újraéledése ebben a szerkezetben nem a közösség kötelező diktátuma, hanem az egyén egzisztenciális létének kiteljesedési lehetősége.

A mindenkire kötelező parancsokat osztogató hatalmi struktúrával szemben, amely a kölcsönösség elsovadásához és hiányához, az egyéni és csoportérdekek kialakulásához vezetett, a fenntartható társadalom szerkezetében az egyén vágyai válnak a közösség szervező erejévé, ahol a helyi közösség egy önmaga által szervezett irányítási rendszerben intézi saját ügyeit. A döntés áthelyeződik a döntés közvetlen határfelületére, csökken a központi felelősség és a sematizálásból adódó tévedési lehetőség. Növekszik a szabadságérzet és a tényleges beleszólás a közösség sorsának intézésébe. A helyi irányítási rendszerek jobb működési folyamata a helyi viszonyok realisabb helyzetismeretén és helyzetelemzésén alapul.

A fenntartható fejlődéshez tartozó új társadalmi struktúra lényege a monolitikus rendszer felváltása egy elemeiből alulról szerveződő, kicsiny szervezeti és gazdasági egységekből felépülő változatos rendszerrel. Ahogy a társadalom az egyénből, családból s azok érdek- és érzésközösségeiből épül szervezett egységgé, úgy a gazdaság is az egyénhez és közösségeihez köthető kis gazdasági egységekből tevődik össze. Ebben az esetben nem az egymás vállán állás, hanem az egymás mellett létezés valósul meg. A látszólag elkülönülő egységek, amelyek egymás kiegészítői és kölcsönös kiszolgálói, végül nagyobb struktúrákba szerveződnek. A sok egységből felépülő szervezet képes rendszerként működni, s megvalósítani azt a demokratikus és a mindenkori helyzetnek megfelelő irányítást, amely nem idegen a rendszer belső lényegétől. Az irányítás a rendszer lényegéből fakad, s nem attól elszakadt mesterséges konstrukció. A szubszidiaritás elvének alkalmazása nem old meg önmagában minden közösségi problémát, de út afelé. Az érvényesüléséhez szükség van a központi irányítás oldására, a helyi értékek feletti rendelkezésre, a helyi közélet demokratizálására, a fenntarthatósággal kapcsolatos szemlélet és tudatosság kialakítására.

4. A jelenlegitől eltérő elosztásra van szükség a társadalmi igazságosság helyreállítása érdekében!

A sokféle társadalmi igazságtalanság közül ma a jövedelmi szegénységet tartjuk a társadalmi igazságtalanság alapjának, amennyiben értékrendünkben az anyagi jólét áll az első helyen. Ám a társadalomban jelen levő sokféle megkülönböztetés nem feltétlenül köthető az anyagi léthez, és éppen ezért nem is csupán az anyagi felemelkedéssel, hanem éppen az erkölcsivel kezelhető.

A jövedelmi szegénység, és egyéb, sokféle szegénység orvoslására az állam az újraelosztást tekinti

gyógyszernek. Elosztani pedig azt a jövedelmet tudja, amelyet közterhek formájában beszed a társadalmi szereplőktől. Arról nem beszélve, hogy a versenyképesség miatt csökkennek forrásai, miközben feladatai növekednek, a pénz elosztása sohasem elég igazságos, nem föltétlenül azt találja meg, aki ténylegesen rászorul. A pénzek elosztása, főleg a fejlesztési támogatások, a mindenkori politikának a választók iránt gyakorolt kegyeként jelenik meg, és további igazságtalanságok alapjává válik.

A szegénység felszámolásának az alapja a jövedelemteremtés feltételeihez való hozzáférés egyenlő esélyének biztosítása. A jövedelemteremtés feltétele való hozzáférése a természeti erőforrásokhoz, a munka tárgyához és eszközéhez, a tudáshoz, az információhoz, a piachoz és az olcsó hitelhez való hozzáférést értjük. Ezeket a lehetőségeket kellene mindenkinek felkínálni ahhoz, hogy jobb helyzetbe kerüljön, hogy segíthessen önmagán, embertársain. Ehelyett a profitmaximalizálás kora értelemszerűen a munkahelyet, a bérabszolgás státusát kínálja fel, és az összes többi feltételt magának sajátítja ki. A bérabszolga - mivel nem rendelkezik a jövedelemteremtés feltételeivel - kiszolgáltatott a munkaadónak, és képtelen önmaga fejlesztésére. Mivel nincs közvetlen kapcsolata a jövedelemteremtés feltételeivel érdekeltsége sincs azok megújításában, fenntartásában. A távoli befektető pedig nincs tisztában a helyi kulturális és természeti sajátosságokkal, nincs identitása, és ennek megfelelően érdektelen a viszonya mindazzal, ami számára a profitot termeli.

A társadalmi esélyegyenlőség érdekében a feladatunk a jövedelemszerzés feltételeinek biztosítása mindenki számára. A szegénység felszámolásának az alapja tehát egy másféle elosztás, amelyben nem a megtermelt jövedelmekből elcsípett részeket, hanem a jövedelemteremtés feltételeit kell úgy elosztani, hogy másoknak is jusson. Ez egy az eddigtől teljesen eltérő elosztást jelent a természeti erőforrásoknak, információknak, ismereteknek, tőkének.

A természeti erőforrások (víz, termőföld, ásványkincsek, biológiai sokféleség stb.) az emberiség közös öröksége, és ezért birtoklásuk csak közösségi lehet, használatuk pedig a birtokló közösség felügyelete alatt áll és annak kizárólagos hasznát szolgálja.

Az erőforrások fenntartható használata nem kivitelezhető, ha azok az egyéni, vagy csoportos haszonszerzés tárgyát képezik, és nincsenek közösségi ellenőrzés alatt. A közösségi tulajdonlás, a közösség ellenőrzése a használó felett biztosíthatja a megújuló képesség szerinti használatot, az egyes személyek egyenlő esélyét az erőforrásokhoz való hozzáféréshez, továbbá a használatból származó közösségi hasznot.

A technikai megvalósítás során a helyben lévő természeti erőforrásokat közösségi tulajdonba kell adni, az állam a helyi közösségek javára lemond a járadékszedésről, annak módját és mértékét az önrendelkező helyi közösség szabja meg, ahogyan azt is, hogyan használja fel a bevételeket a helyi közösség fejlesztése érdekében. A magántulajdonban lévő erőforrásokat (föld, erdő) megvásárlással fokozatosan közösségi kézbe kell juttatni, és ennek járadékait is a közösségnek kell élveznie.

A helyi közösség a helyi emberek összességét jelenti, akik együttesen tulajdonosai, hasznélvezői és jó gondnokai a tulajdonuknak. Az állam feladata, hogy szabályozókkal gondoskodjon az

erőforrások fenntartható használatáról, a közösség feladata, hogy annak megfelelően gondos gazdaként járjon el. Az erőforrás használójának, bérlőjének kijelölése a helyi közösség feladata, míg az állam kontrollálja a fenntartható használat szabályainak betartását. Ez az intézkedés megerősíti a szubszidiaritást, annak gyakorlására tényleges lehetőséget ad. A helyi közösség bevételekhez jut, amely nem könyöradomány, hanem biztosan számítható bevétel.

5. Új, a természeti erőforráskészletek figyelembe vételén alapuló makrogazdasági modellre van szükség

Az érvényes makrogazdasági modell a növekvő fogyasztásra alapozza a gazdasági növekedést, amennyiben a fogyasztás megtorpan, úgy a növekedés is leáll. A fennálló makrogazdasági modell korlátai a válság idején világossá váltak, a rendszer addig életképes, amíg a fogyasztás folyamatosan nő. Ugyanakkor nem létezik olyan modell a stabil gazdaság elérésére, amely nem a fogyasztás növekedésével számol. A fenntarthatóságnak tehát nincs makrogazdasági modellje, ezért ennek megalkotása halaszthatatlan.

A gazdasági növekedés sajátja, hogy mindegy, mi hajtja. A növekedésre egyaránt okot szolgáltatnak az elkövetett hibák kijavítása, a természeti katasztrófák, a háborúk, a balesetek, a társadalmi pocsékolás pedig a legnagyobb hajtóereje a gazdaságnak. A termelés akkor növekedhet, ha a fogyasztás is növekszik, ha van, aki elfogyasztja, amit megtermeltünk. Kereslet hiányában a termelés értelmetlen.

Figyelemre méltó, hogy nem a gazdaság pocsékol, hiszen a haszon maximalizálása érdekében a gazdaság a hatékonyság növelésében érdekelt. Viszont a gazdaság érdekelt abban, hogy a társadalom pocsékoljon, hiszen a növekedés származhat a több fizetőképes fogyasztóból, azaz a népesség növekedésből, a növekvő fogyasztói igényekből és a pocsékolásból. A gazdaság érdekelt abban, hogy önmaga, vagy a társadalom hibákat termeljen, hiszen a hibák kijavítása is megrendelés a gazdaság számára. Sajátos módon a magunk számára létrehozott környezeti problémák kijavítása is hajtóereje a növekedésnek, ezért a környezetvédelemben sem a problémák megelőzése, hanem utólagos kezelése kap elsőbbséget, mint ahogy látjuk a hulladékgazdálkodásban, a szennyvízkezelésben stb.

A fenntartható erőforrás-használat érdekében nem elég tehát a gazdasági hatékonyságot szem előtt tartani, a társadalomnak is hatékornak kell lennie a természeti javak fogyasztásában. Míg az előbbiről gondoskodunk, addig ez utóbbiról szemérmesen hallgatunk.

Mindebből látható, hogy nem minden növekedés járul hozzá a társadalom jól-létéhez, ezért önmagában a gazdasági növekedés mértéke nem irányadó a társadalom jól-létét illetően. Amíg a gazdaságnak mindegy, hogy miből származik a növekedés, a társadalomnak nem mindegy. Azok tehát, akik kételkednek a növekedés elsődleges fontosságában nem a gazdaság vagy a társadalom ellenségei, csupán olyan társadalmat kívánnak, amely nem termel környezeti és társadalmi gondokat.

A növekvő materiális fogyasztás mellett lehetetlen ugyanis az ökológiai célok teljesítése, hiszen már

a jelenlegi materiális fogyasztási szint is halmozódó környezeti problémákat okoz. A teljes primer anyagfogyasztás szintje globálisan meghaladta a 10 tonna per főt évente, és ökológiai biztonságunk megteremtése legfeljebb 4 tonnás fogyasztási szintet engedne meg. Jelenleg azonban nincs forgatókönyv a teljes primer anyagfogyasztás csökkentésének, ellenkezőleg, mindenki nyugtázza, hogy ennek mértéke a jövőben növekedni fog.

A fenntartható termelési és fogyasztási rendszerek kialakítása ezért csak úgy valósítható meg, ha a teljes anyagfelhasználás folyamatosan csökkentésre kerül. Ilyen cél kimondottan nem szerepel a fenntarthatósági célok között, és a fenntartható termelési és fogyasztási rendszerek kialakítása a legtöbbek számára még implicit módon sem jelenti a teljes primer anyagfelhasználás csökkentését.

A teljes anyagfelhasználás csökkentése a jelenlegi anyagfelhasználási szint befagyasztásával, és folytonos csökkentésével érhető el. Ilyen hivatalos forgatókönyv nincs, de civil kezdeményezésre létezik a Resource Cap Coalition európai civil összefogás, amely szeretné elérni az erőforrások felhasználásának maximálását, majd csökkentését.

Az erőforrás felhasználás jövőbeli alakulásával kapcsolatban eddig három forgatókönyvet vizsgáltak. Az első feltételezi, hogy a gazdaságilag fejlett országok nem növelik erőforrás felhasználásukat, míg a többiek utolérlik a fejletteket. Ez 2050-re megháromszorozná az erőforrások felhasználását. A második feltételezi, hogy a fejlettek megfelezik az erőforrás-felhasználásukat, míg a fejlődők a fejlettek szintjére növelik. Ez 2050-ig 40 százalékos felhasználás növekedést jelentene. A harmadik változat szerint maradna a 2000-es fogyasztási szint, és mindenki egyformán részesülne az erőforrásokból. Ez ugyan javítaná a társadalmi igazságosságot, de nem oldaná meg a jelenlegi túlzott használatból eredő problémákat, a fél bolygónyi túllépés változatlan maradna.

Milyen új modellre lenne szükség?

Az új makrogazdasági modellnek egy kiszámítható, stabil gazdaságot kell megalapoznia, amely csökkenő mértékben terheli a környezetet. Amennyiben a növekedés motorja a fogyasztás, úgy a fogyasztást a materiális javak fogyasztásának elsőbbségéről át kell helyezni a szellemi javak fogyasztására. Egy ilyen társadalomban a legfőbb fogyasztási cikk a tudás, annak a tudása, hogyan kell fenntartható módon nyúlni erőforrásainkhoz, hogyan kell együttműködni a javak megtermelésében és igazságos elosztásában. Ez a modell alkalmas arra, hogy a mennyiségi növekedés helyére a minőségi fejlődést állítsuk, amely az emberek valós materiális szükségleteinek kielégítésén túl képes a fenntarthatósági értékek együttes megvalósítására.

Ez a modell átmenetileg hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez is, miközben a növekedés elválík a környezeti terheléstől. Ennek lehetséges útja a fenntartható erőforrás-használathoz tartozó technikai forradalom. A technikai forradalom során az anyag- és energiaigényes technikák, és az ezekkel létrehozott struktúrák tömeges lecserélése lehet a növekedés hajtóereje, míg az anyag- és energiaszegény technikák következtében csökken a környezet terhelése, azáltal, hogy folyamatosan mérséklődik a társadalom energiaigénye. Hangsúlyozni kell azonban, hogy nem létezik olyan pálya, amelyen a növekedés állandó, hiszen egy ilyen technikai forradalomnak is korlátosak a lehetőségei, ahogyan a szellemi javak fogyasztása sem helyettesítheti a valós anyagi szükségletek fogyasztását egy mértéken túl.

Az új makrogazdasági modell olyan integráló eszközrendszert követel, amely jogi és gazdasági szabályozókkal biztosítja a fenntartható erőforrás-használatot, nevezetesen azt, hogy az együttes erőforrás-használat a hatékonyság növekedésével folyamatosan csökkenjen. A makrogazdasági modellnek számításba kell vennie a természeti erőforrások és az ezeket termelő folyamatok értékét, valamint minimalizálnia kell a termelés és a fogyasztás negatív külső hatásait a társadalomra.

6. Az új makrogazdasági és társadalmi modellnek megfelelő közösségi gazdaságra van szükség!

A jövedelemteremtés feltételei a természeti erőforrásokhoz, a munkaeszközökhöz, a megfelelő ismeretekhez, az információkhoz, a tőkéhez, a piacokhoz való hozzáférés. A kiszámítható, stabil gazdálkodás feltétele, hogy lehetőleg ezekkel együtt rendelkezünk. Ez viszont csak kevés embernek adatik meg egyedül, a legtöbbek ezekhez a feltételekhez csak akkor férnének hozzá, ha összefognának. Ez a szükség alkotja a közösség gazdálkodás, gazdaság alapját. Azért van szükség tehát az együttműködésre, hogy az egyenként korlátozottan rendelkezésre álló feltételek, együttműködve teljessé váljanak. A helyi, közösségi gazdaság legfontosabb ismérve, hogy megfelel a fenntarthatóság feltételeinek. Ez a gazdaság a jogos emberi szükségleteket és nem az indokolhatatlan igényeket kívánja kielégíteni. Az együvé tartozást kifejezendő egy olyan közvetítő jelre van szükség, amelyet a közösség saját körben használ. A gazdaságban ez a jel a pénz, a közösségben pedig egy ezt helyettesítő eszköz a pénzhelyettesítő. Azért is szükség van ennek a létrehozására, mert abból a gazdaságból, amit a pénz működtet, a szegények kiszorultak. Vagyis a helyi gazdaság potenciális szereplői számára nem áll rendelkezésre elegendő pénz, helyesebben mondva mivel ahhoz csak drágán lehet hozzáférni, erre nincs mód. Azt a sokat emlegetett versenyképességünket úgy tudjuk javítani, ha másokhoz képest olcsó hitelhez juttatjuk a közösségi gazdaság szereplőit, ha azok ez által helyi, eladható termékeket fognak előállítani, és akik az így megkeresett jövedelmükből képesek mások helyi termékeit fogyasztóként megvásárolni.

Ezzel lehetővé válik, hogy több ember kapcsolódjon be a termelésbe és fogyasztásba, és csökkenjen a jövedelemszegénység. Egyetlen dologra kell nagyon ügyelni, hogy ebből a növekedésből ne keletkezzen még több terhelés a környezetre. Ezt kívánja biztosítani, hogy a helyi, közösségi gazdaságban történő részvétel feltétele, hogy az előállított áruk és szolgáltatások megfeleljenek a fenntarthatósági feltételeknek. Ez látszólag megszorítás, hiszen több olyan árut ismerünk jelenleg, amely nem felel meg ennek a kritériumnak, mint amennyi megfelel. Nos, éppen az adja ennek a közösségi gazdaságnak a másságát és fejlődésének hajtóerejét. Itt újra van szükség, és nem régire, vagyis van ok arra, hogy egy ilyen gazdaságba befektessünk, hogy újat termeljünk. Ugyancsak van ok és szükség a fenntartható erőforrás-gazdálkodás innovációjára, egy magasabb hozzáadott érték előállítására. Ha olcsóbban tudunk termelni, mert nem terhel bennünket drága hitel, ha jobbat tudunk termelni a magas környezeti hatékonyság miatt, akkor képesek leszünk versenyezni a hasonló árukkal, szolgáltatásokkal.

7. A közpénzeket a közjóra kell fordítani!

Az állam adók és járulékok formájában elvonja a jövedelmek egy jelentős részét és ezeket közpénzként a közjavak biztosítására fordítja. Azonban az állam nemcsak a közjóságokra, hanem a vegyes és magánjóságok gyarapítására is költi a közpénzeket. A különböző jóságok előállítás, fenntartása konfliktusban van egymással, tekintettel arra, hogy minden közjóság eredete a természet.

A levegő, biológiai sokféleség, táj, a környezet szolgáltatásai eredetileg olyan tiszta közjavak, amelyek élvezetéből senki sem zárható ki, ezért ha tönkretesszük, akkor köz-rosszá válnak, és ez közvetve vagy közvetlenül mindenkit érint. Ennek a felismerését akadályozza, hogy amíg a természetből elsajátított köz, vegyes és magánjóságok élvezete azonnali, addig a környezeti köz-rossz halmozható, megoldása a jövőre halasztható.

A fenntartható fejlődés eszméjét és gyakorlatát követő államnak kötelessége lenne gondoskodni arról, hogy a társadalom gazdaság ne haladja meg a természet gazdaság teljesítményét, és a közpénzek felhasználása ne okozzon a társadalomnak köz-rosszat. A köz-rossz elkerülése nem azt jelenti, hogy az államnak a közpénzeket a környezet utólagos védelmére kellene fordítania, hanem a közpénzek felhasználásakor azzal a gondossággal kellene eljárnia, hogy a természeti közjó ne sérüljön a környezet terhelhetőségének határán túl.

8. A fenntartható fejlődést szolgáló fejlesztéspolitikára van szükség!

A fejlesztéspolitikára költött közpénzek rendszerint eltörpülnek a többi közkiadás mellett, de szerepük a velük szerezhető befolyás révén jelentős. Az állam a befolyását a pénz hatalmi funkciójától kölcsönzi, miközben maga is a pénz hatalmától szenved a kamat és adósság okán. A kamat és adósság az államot a folytonos gazdasági növekedésben teszi érdekeltté, ezért a közpénzek egy részét a gazdasági növekedéshez szükséges feltételek biztosítására (intézmények megteremtése, infrastruktúrák kiépítése), vagy a gazdaság közvetlen támogatására költi. Az állam, nyakában a mindenkori hatalmon lévő politikai elittel, maga választja meg, hogy a társadalom és gazdaság mely érdekcsoportjait erősíti és melyeket gyengíti, vagyis a pénztől kölcsönzött hatalommal hogyan gyakorolja kegyeit azok felett, akiktől hatalmát kapta, és annak megtartását reméli.

A növekedést szolgáló fejlesztéspolitika tehát sokkal nagyobb mértékben támogatja a vegyes és magánjóságok gyarapodását, mint a természeti közjóságét. Bár nyilvánvaló, hogy a természetet nem lehet pénzkiadásokon keresztül megvédeni, ahogy azt a jelenlegi szemléletben sokan gondolják, de még ebben a gondolkodási rendszerben is feltűnő, hogy a környezeti értékeket degradáló fejlesztési beruházások nagyságrendekkel meghaladják a lerontott környezet állapotjavítására szánt közkiadásokat.

A közpénzek felhasználásának gyakorlatán tehát változtatni kell. A közpénzek kiváló lehetőséget kínálnak arra, hogy a támogatásokon, juttatásokon keresztül csak olyan fejlesztéseket támogassanak, amelyek környezeti és társadalmi haszna kétségtelen. Így például a jelenlegi, az

agrárium támogatására fordított jelentős mértékű támogatásokat át kell irányítani az ökológiai feltételeket teljesítő (talaj megőrzés, biológiai sokféleség megőrzése), és az élőmunkát támogató tevékenységekre.

A fenntarthatóságot szolgáló fejlesztéspolitika kulcsa, hogy csak olyan fejlesztéseket szabad támogatni, amelyek környezeti terhe csekélyebb egy meglévő tevékenység terhénél. Nem addicionális, a kapacitásokat a főlegig bővítő fejlesztésekre van szükség, hanem a meglévőket felváltó, jobb társadalmi és környezeti teljesítményt nyújtó beruházásokra.

9. A társadalmi és környezeti szempontokat összehangoló eszközrendszerre van szükség!

A fenntarthatóság nézőpontjából minden probléma egy rendszerben létezik, legyen az szociális, gazdasági, vagy környezeti természetű. Rendszerben létező problémákra csak rendszerszintű választ lehet adni. Ezért a fenntartható fejlődés egységes szabályozó rendszert igényel. A mai állapotokra reagálva ezért olyan szabályozó rendszerre van szükség, amely kezelni képes a bővülő társadalmi szakadékokat a jövedelem-, és információszerezés terén, választ ad a természeti erőforrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférésre, élénkíti a gazdaságot, és a természeti erőforrások felhasználási mértékének abszolút csökkentésével ösztönzi az erőforrás és hulladékszegény termelési és fogyasztási szerkezetet, valamint az ehhez szükséges társadalmi tudatosságot.

A fenntarthatósági célokat szolgáló szabályozórendszer gondolata megelőzte a fenntarthatóság fogalmának megszületését. A pénz intézményi reformjának gyakorlati ötletét Silvio Gesell még a múlt század elején kidolgozta, illetve az amerikai technokrácia már a harmincas években javaslattal állt elő, hogy a gazdaság működését igazítsák a rendelkezésre álló természeti erőforrásokhoz.

Napjainkban ezek a javaslatok új erőre kaptak. A fosszilis energiaforrások felhasználásának csökkentésére David Fleming dolgozott ki javaslatot 1996-ban, aki kidolgozta az energiaegységekkel történő kereskedelem rendszerét, amelyben a mai emissziókereskedelmi rendszerhez hasonlóan rendszeresen csökkenő felhasználási plafont javasolt. Az elképzelés szerint minden felnőtt ember kapna energiafelhasználási kvótát, míg minden más energia fogyasztó heti árveréseken vehetne felhasználási jogokat. Az egyes termékeket a bennük realizálódó energiafelhasználásnak megfelelő bizonylat kísérné, a fogyasztók pedig a kapott kvótájukkal egyenlítenék ki a kérdéses termékben az energia árat. Aki kevesebb energiát fogyaszt, annak marad felhasználható kvótája. A szerényebb szociális helyzetűek, és környezettudatosabb fogyasztók így jól járnának anyagilag, míg az így kialakuló árverseny ösztönözné a kevesebb energiafelhasználással megvalósuló termékek létrejöttét.

A javaslattól függetlenül a Magyar Természetvédők Szövetsége egy éghajlatvédelmi törvény keretein belül javasolta a fosszilis energia felhasználásának csökkentését kvóták bevezetésével. A javaslat egyszerre kívánta ösztönözni a felhasznált fosszilis energia csökkentését, az energiafüggőség oldását, a megújuló energiaforrások alkalmazásának ösztönzését, egy ökológiailag érzékeny termelési és fogyasztási szerkezet kialakítását, továbbá a társadalmi igazságtalanság leküzdését.

A javasolt eszközrendszer négy pilléren nyugszik. A fosszilisenergia-kvóta évente felhasználható fosszilis energia fogyasztói jogosultságot jelent a társadalom egészére és minden fogyasztói egységre külön-külön. Célja, hogy a fosszilis energiaforrások teljes felhasználása évről évre csökkenjen. A fogyasztási jogosultságot a különböző szereplők év elején kapják meg egy elektronikus kártyán, amelyről a tényleges fogyasztásuk alapján levonják az elfogyasztott energia mennyiséget. Év végén így mindenkinek keletkezik egy egyenlege, amely szerint fölöslegeit eladhatja, vagy túlfogyasztását vásárlással pótolnia kell. A fennmaradt fogyasztási jogok ezután kvótapénzként működnek tovább, amely egy kamatmentes pénzhelyettesítő, és feljogosít arra, hogy a második pillér keretében létrehozott környezetbarát áruk és szolgáltatások piacán vásároljon vele tulajdonosa.

A harmadik pillér a visszatérülő alap. Az alap célja, hogy lehetővé tegye a környezetbarát termékek és szolgáltatások piaci szereplőinek olcsó, kamatmentes hitelezését, és ezen keresztül szolgálja a termelés és fogyasztás szerkezetének kevésbé anyag és energiaigényes átalakulását, élénkítse a környezetbarát áruk és szolgáltatások piacát, lehetővé tegye a szociálisan hátrányos helyzetűek energiatakarékos, energia-hatékonyságra törekvő magatartását, és beruházásait, továbbá elősegítse az alternatív energiaforrások piaci bevezetését. Az alap kamatmentes hitelt biztosít mindazok számára, akiknek a beruházásai energia és anyagmegtakarításhoz vezetnek, és amely árukat és szolgáltatásokat a környezetbarát piac szabályai befogadnak. Az alap elszámolási eszköze a kvóta-pénz. Az alapból igényelt támogatás visszatérítésének üteme akár a megtakarításokból származó bevételek ütemében is lehetséges.

A negyedik pillér a támogató szolgálat. Az állampolgárok és egyáltalán a piac szereplőinek racionális döntéseit egy magas szakmai színvonalat képviselő támogató szolgálat végzi, amely non-profit alapon működik. A támogató szolgálat tervezéssel, életviteli, szociális és környezeti tanácsadással kötelességszerűen látja el a hitelesek.

A szabályozás alapja a fosszilis energiaforrások felhasználásának csökkentése. Ez környezeti szinten biztosítja, hogy a felhasznált fosszilis energiamennyiség és vele együtt az ÜHG kibocsátás csökkenjen, és a megkívánt szintre redukálódjon. A gazdaság-társadalom működése a szabályozás miatt fokozatosan áttevődik a megújuló energia-forrásokra, és egyben csökkenti hazánk külső energiafüggőségét. Másrészt a fosszilis energiaforrások fokozott elvonása kikényszeríti a jelenlegi termelési és fogyasztási szerkezet átalakítását egy lényegesen kisebb anyag és energiafelhasználású, kevesebb hulladékot termelő szerkezet irányába. Miközben csökken a természeti erőforrások inputja, és áramlása a rendszerben, szükségszerűen növekszik a gazdaságban, és társadalomban az információ áramlása. Az információ összefonódik a természeti erőforrások fenntartható használatának szükségével, és ez meghatározza az innováció irányát. Az erős innovációs nyomás hatására létrejön a fenntartható erőforrás-használat ismeretbázisa, az ismeretbázis pedig megteremti azt a technikai fordulatot, amely szükséges a gazdasági recesszióból való kilábaláshoz. A különböző társadalmi rétegek számára az erőforrásokhoz való hozzáférés jelenlegi módjának megváltoztatása, hozzájárul a szociális igazságossághoz, és a személyes érdekeltségen keresztül a környezeti tudat helyes irányú alakulásához. Az átalakulás nehézségeire, a versenyképességi hátrányokra egy ösztönzőrendszer ad választ, amely biztosítja, hogy a

környezetbarát termelési és fogyasztási szerkezet beruházásai olcsó hitelből valósulhassanak meg.

10. Intézményi reformokra van szükség!

Az élet minden területén intézményi reformokra van szükség, mivel a fennálló intézményrendszerek szabják meg a társadalom értékrendjét, és a létező struktúrákat.

Az intézményi reformok élvonalában a szektorokat átívelő intézményrendszer kialakítása kell, hogy legyen. Az elkülönült, bürokratikus ügykezelés helyett, a társadalmi és környezeti szempontokat figyelembe vevő jó döntéshozásra van szükség.

Intézményi reformra van szükség a pénzügyi rendszer területén is, mert a pénz rosszul felállított intézményrendszere alkalmatlan a fenntartható fejlődési elképzelések megvalósítására. A kamat, és a nyomában létrejövő adósság egyaránt táptalaja a társadalmi különbségek létrejöttét (a kamat átrétegni a munkával szerzett jövedelmeket a pénzzel szerzett jövedelem irányába), illetve növekedésre kényszeríti mind az adósokat, mind a hitelezőket. Ez az öngerjesztő, öncélú növekedés vezet az ismétlődő gazdasági válságok létrejöttéhez, és a környezeti terhek fokozódásához. A probléma megoldása egyaránt igényli a kamatmentes, vagy negatív kamatozású pénz bevezetését, illetve az adóssághoz vezető hitelezés gyakorlatának átalakítását.

11. Az intézményi reformokhoz új társadalmi közmegegyezésre van szükség!

A pénz, vagy más intézmények társadalmi közmegegyezésen nyugszanak. Ám ez a társadalmi közmegegyezés nem valóságos, hiszen legtöbbször a társadalom nagy részének kizárásával jöttek létre, kihasználva az érdektelenné és tudattalanná tett emberek hallgatólagos beleegyezését. Olyan új társadalmi közmegegyezésre van tehát szükség, amelyek az érintettek és érdekeltek előzetes képesítése után születnek meg, ahol a szereplők tisztában vannak a hosszú távú következményekkel, és amelyek során vannak választási lehetőségek.